

Nedržavno posredovanje pri konfliktih kot nadzorovanje

Janez Pečar*

Neumno je iskati rešitve od drugih — oni je nimajo.

W. Glasser v *Socijalna zaščita*
30—32/1989, s. 86.

Posredovanje pri poravnavanju, pomirjanju, spravljanju, sporazumevanju, obnavljanju prejšnjega stanja ali samo pri pogovarjanju in razmišljanju o sporih med ljudmi, o njihovih težavah in stiskah, se dogaja tako na sodiščih kot v organih državne oblasti in tudi izven njih, toda vendarle organizirano in institucionalizirano. Človek se je že od nekdaj prepiral, ogrožal drugega, ustvarjal škodo, vznemirjal in stregel po življenju. Za ponovno vzpostavljanje dobrih razmerij z drugimi se je, če je hotel, potrudil sam, ali si poiskal posredovalca, da je lahko, četudi ne takoj, prišel v stik z nasprotnikom, da so skupaj poiskali rešitev ali se razšli brez sporazuma in sta konfliktna udeleženca še naprej ostala sovražnika ali nasprotnika. Tako je že ves čas človeške zgodovine, kljub temu, da so z nastankom države ali oblasti katerikoli možganci prevzeli tudi vlogo razsojanja v sporih med ljudmi, tudi zato, ker ta dejavnost nikoli ni bila čisto zastoj, razen tega pa tisti, ki nadzoruje in ocenjuje človeško vedenje vedno s tem tudi ohranja, vzdržuje in razvija svojo oblast nad ljudmi. Doslej so bili oblastniki vedno bogati in bogati so vedno hoteli biti tudi oblastniki, kajti eno brez drugega skoraj ne gre. Zato je pogosto težko reči, kaj je lahko čemu vzrok in kaj posledica.

Čeprav so že od nekdaj obstajali institucionalizmi za posredovanje v sporih mimo in poleg državne oblasti, danes po svetu močno raste zanimanje zanje, ob hkratnem obnavljanju najrazličnejših oblik njihovega delovanja. Ker pa v vsakem pogledu pomenijo tudi določene kontrolne mehanizme (kontrolizme), čeprav izven državne in od ljudi postavljene, prihajajo procesi okrog njih toliko bolj v ospredje, kolikor več jih je in kolikor večji poudarek jim dajejo, zlasti v visoko razvitih postindustrijskih družbah, kjer hkrati tudi razmišljajo, kako vsaj v določenem obsegu »konfliktno lastnino« vrniti tistemu, ki je, ali ki naj bi bil njen imetnik. To pa sta predvsem žrtev in storilec kaznivega dejanja, oz. oškodovanec in povzročitelj kakršne-

gakoli zla, čestokrat tudi izven kazenske problematike.

Ker pa se »posredovanje« s svojim izidom navadno ocenjuje in vrednoti (s pomirino, poravnalno, spravo, sporazumom, dogovorom, odškodnino, povračilom, vrnitvijo stanja, povračilom itd.) tudi kot alternativa za, če ne hujše, pa vsaj državno urejevanje s kaznijo na koncu, se institucionalizirano, nedržavno posredovanje kaže v novi vlogi in sicer kot nekakšno nadomestilo državnega odzivanja na zlo v (lokalni) skupnosti, zlasti pri manj pomembnih sporih, čeprav le-ti izhajajo tudi iz kriminalnega delovanja.

Čeprav se v iste zadeve ali celo pri istih konfliktnih udeležencih lahko vpleta tako država kot nedržavno posredovanje, je ključni razloček vendarle v tem, da država sodi in odloča, medtem ko izven-državni posredovalni mehanizmi, predvsem svetujejo in pomagajo, da sprti strani sami uredita sporno vprašanje in morebiti preizmeta vsaka svojo odgovornost — tudi moralno in ne le materialno.

Ti »kontrolizmi«, kakorkoli iz njih veje tradicija preteklosti, so v bistvu mehanizmi za kolektivno poravnavanje in pomirjanje in nekako dopolnjujejo pravni pluralizem ter hkrati predstavljajo možnost »odvračanja« prenekaterih zadev od državnega, predvsem formalnega obravnavanja zlasti manj pomembnih zadev ali konfliktov z neznatnejšo družbeno nevarnostjo. Seveda to spet obenem nehote spominja na razbremenjevanje države velikega števila, za vzdrževanje družbenega reda nepomembnih pojavov in največkrat priložnostnih storilcev ali konfliktnežev. Le ti so morebiti svojim nasprotnikom storili zlo, tudi zaradi tega, ker se niso zavedali, da »je v večini konfliktov več časa kot so mislili in je bila hitrost prej v njihovi glavi kot v sami situaciji«¹ pa zato njene rešitve niso znali odložiti na primernejši trenutek.

Posredovanje v konfliktih naj bi bilo že od nekdaj nekakšno delovanje »dobrih ljudi« in k »žrtvam« naravnana organizacija, ki pa hkrati razume tudi povzročitelje zla. Tem sicer ne odpušča, jih pa ne izloča iz sosesčine. Ta »obnovitvena pravičnost« gradi sosesko, predvsem z neposrednim sodelovanjem nestrokovnjakov, za katerimi pa stoje marsikje po svetu posebni projekti in programi, ki jih pri izvajanju podpirajo, vanje pa se vključuje tudi znanstveno-raziskovalno delo. Skratka »formalni legalizmi«

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri PF Univerze v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Glasser, s. 85.

se prav s tem mehanizmi sprevračajo v neformalno eksperimentiranje, zaradi omejevanja od-tujenega državnega posredovanja. Ali je to že privatizacija sporov?

1. Konflikt

Med nami ljudmi nenehno, zaradi najrazličnejših interesov nastajajo najrazličnejša ne-vzkrižja, spori, spopadi, nestrinjanja in nespre-jemanja. Nekatere med njimi lahko potlačimo v sebi in jih hranimo zase, čeprav se z njimi ne moremo sprijazniti, na druge pa se odzivamo, kakor kdo ve in zna, zmore in želi. Že iz tega izhaja, da so »konflikti« nevidni ali prikriti na eni strani, ter očitni ali celo javni, na drugi. Oboji ustvarjajo frustracije in povzročajo raz-lične odzive, toda za »obravnavanje« v smislu pomirjanja, poravnavanja, urejevanja itd. go-tovo prihajajo v poštev predvsem tisti, s kate-rimi se ustvarjajo neke navzven opazne mani-festacije, ne glede na vrednost posameznega konflikta. Vendar pa nikakor ne gre prezreti latentnosti konfliktov, ki so s socialno-psiholo-ške in psihološke plati toliko bolj zanimivi, ko-likor bolj obvladujejo posameznikovo osebnost, da se vede in ravna tudi nerazumno, vse dotlej, dokler ne spoznamo motivacij za tako ravnanje.

Iz nadzorstvenih izhodišč prihajajo v ospredje predvsem vidni konflikti. To so verjetno tisti, katerih teža je tolikšna, da presega strpnost po-sameznika v konfliktnem paru, ki začne iskati izhod s primerno reakcijo. Potlačitev, izognitev, sprijaznitev, tja do podreditve, so gotovo mož-nosti za izogibanje vidnih konfliktov, samo vsi nismo vedno in v vsakem primeru pripravljeni uravnavati svoje življenje tako, da bi se neneh-no podrejali drugim, nekaterim pa tega sploh ni treba ali vsaj ne zmeraj. Kajti vsakdo je v raz-merju s kom v položaju, ko mu gre ta lahko bolj »na živce« kot on njemu, že po svojem statusu in po različnih vlogah, ki jih ljudje imamo. In to doma, pri delu, v soseščini, med pri-jatelji, v društvu in kjerkoli se ljudje prostovoljno ali neprostoVOLjno združujemo zaradi uresničevanja svojih interesov.

Toda s tem nikakor ni rečeno, da je vsak konflikt »slab, nenormalen ali disfunkcionalen, je pa življenjsko dejstvo«.² Zaradi konfliktov lahko nekemu ugasne življenje, zaradi njih nekdo spremeni svoje ravnanje, drugemu pomeni kon-

flikt opozorilo, hkrati ko je za tretjega ureditev določenega vprašanja.

Konflikti nastajajo med ljudmi zaradi **njihovih medsebojnih razmerij**. Zato so lahko resnični ali lažni. »Najresnejši so lahko tisti, ki izhajajo iz naših poskusov, da bi nadzorovali druge, ki ne sprejemajo naše kontrole, kajti tisto, kar mi želimo, drugih ne zadovoljuje.«³ Reševanje konfliktov v kakem primeru pomeni tudi uni-čenje nasprotnika, toda ljudje večinoma iščejo poti za reševanje sporov na docela drugačne na-čine in to na neškodljive ali manj škodljive, toda vedno v nekem smislu **pomenijo nadzorstveno delovanje**, kateremu se je treba podrežati ali sporazumno obravnavati svoja hotenja.

Zato konflikt vsebuje boj med dvema ali več ljudmi zaradi vrednot, ali pomeni tekmovanje za statusno moč in omejene vire.⁴ Vedno ga označujejo napetosti, prizadevanja za uveljav-ljanje in spreminjanje, urejanje medosebnih raz-merij, premoženja, tja do ljubezni in spolnosti. **Bolj ko so konflikti emocionalizirani bolj so lah-ko zamotani** ter zasebni in osebni, in iz teh raz-logov tudi nepomirljivi — telesno, čustveno in premoženjsko.

Glede na to konfliktno pripadnost nosilcev, ki so obremenjeni z določenimi neurejenimi raz-merji ni čudno, da je Nils Christie⁵ prišel do spoznanja, da gre konflikt šteti kot lastnino ti-stih, ki jih zadeva. **Lastništvo konflikta dobiva zato pomemben poudarek v ravnanju v konflikt vpletenimi osebami.** Konflikt naj bi pripadal ti-stim, ki jih obremenjuje, saj je njihov problem, ki ne zadeva druge, morebiti le še bližnje tistih, ki so na tej ali oni konfliktni strani. Po imeno-vanem piscu je država »lastnikom konflikta« ukradla njihovo lastnino in samo v konflikt vpleteni naj imajo pravico odločati, kaj bo z njim. Iz tega pa izhaja, da naj bi nosila oz. pred-vsem oškodovanec ali žrtev odgovornost za to, kaj bosta počela s konfliktom, in ne le tega, marveč tudi kaj naj bi se dogajalo s storilcem, kolikor je po njegovi krivdi prišlo do nepri-jetnega dogodka.

Država, ki si je skozi zgodovino prilastila sko-raj izključno pravico razsojati o konfliktu »kri-minalnega para« ali v sporu med akterjem in oškodovancem, in ki je nastopila pretežno retri-butivno, naj bi, kolikor gledamo na vprašanje v smislu Christija, ravnanje s »konfliktno last-

³ Glasser, s. 83.

⁴ Prav tam, s. 16.

⁵ Christie, s. 1—5.

² Moore, s. IX.

nino« s ponovnim vzpostavljanjem ugodnih razmerij prepustila konfliktoma udeležencema». Drugače povedano, **nasilje veljavnega kazenskega prava naj bi zamenjale nove možnosti civilnega** ali celo izvensodnega, neobveznega, preventivnega in predvsem neformalnega in izvenpravnega urejevanja konfliktnih razmerij.

Skratka, obe **ključni sprti strani naj bi imeli odločilnejšo vlogo** v samem postopku in s tem gotovo tudi pri odločanju o zadevi. Kajti po ureditvi, kakršna se kaže, je storilec sprt predvsem z državo, žrtev pa stoji ob strani in potrpežljivo čaka, kaj se bo zgodilo — tudi z njo. To hkrati po Christiju pomeni, da je žrtev zgubila možnosti udeležbe v lastni zadevi, namesto, da bi konflikt pomenil možnost za urejevalno delovanje, boljše od tiste, ki ji je bila dopustna doslej.

2. Mehanizmi

Čisto socialnopsihološko ter iz izhodišč psihologije osebnosti, če ne še kako drugače, je razumljivo in človeško sprejemljivo, da dosti ljudi vendarle noče svojih težav in stisk z drugimi izročati v reševanje odtujenim mehanizmom države, kajti, še ko države sploh ni bilo in ves čas med njenim obstojem, so se ljudje pomirjali, poravnavali, ali pa le pogovarjali in **urejevali napeta razmerja sami med seboj oziroma pred tistimi, ki so jim zaupali**.

Zato sploh ni čudno, če to počenjajo še danes. In ne le to, tudi država kot oblast, ki redkokdaj spregleduje konfliktnosti, ker ji niso po godu, podpira, da se kolikortoliko obrobno problematiko rešuje poleg nje ali celo mimo nje, čeprav manj formalno. Sama pa kot zadnja inštanca vendarle rešuje isto problematiko.

Zato ne le podpira, ampak tudi sama ustanavlja, kolikor tega ne prepušča iznajdljivosti ljudi, različne mehanizme za obravnavanje posameznih vrst konfliktov med njimi, da jih urejajo bodisi z njeno pomočjo. S tem je doseženo predvsem naslednje:

— država se razbremenjuje na manj pomembnih področjih obravnavanja družbenega življenja, ki zanj ni ključnega pomena;

— ljudje sami med seboj ali pred izbranimi mehanizmi rešujejo lastne težave;

— pri tem se predvsem sami in neodvisno odločajo ali in komu bodo zaupali obravnavanje zadeve, ki jo je treba urediti;

— reševanje spornih vprašanj ni vedno vezano na predpisana in od neke oblasti določena

pravila, ampak predvsem na moralo, običaje, tradicije, navade in še kaj;

— urejevanje razmerij med ljudmi se ne povezuje s prisilo, marveč s prostovoljnim pristajanjem in odločanjem ne le komu dati v reševanje prav določen spor, marveč tudi kako uresničevati dosežen sporazum.

Ključna za mehanizme poravnavanja, pomirjanja, posredovanja in sporazumnega urejanja sporov je **prostovoljnost**, ki zamenjuje državno sodelovanje. To pa pomeni tudi, da se prisilno nadzorovanje nadomešča s prostovoljnim, obojestranskim, nasproti obveznim, enostranskim in predvsem odtujenim. Tako reševanje zbuja vtis, da nobena stran nič ne izgubi, nihče ni v celoti poražen in nihče ne čuti, da je popolni zmagovalec. Vsakdo naj nekaj pridobi in vsak nekaj da, čeprav v različnem obsegu. Vsaka stran v konfliktu enakopravno sodeluje, tudi čustveno, in prav to se kaže kot glavno, kajti **potešena naj bi bila predvsem čustva**, ker ne gre toliko za pravičnost in zakonitost kot pri mehanizmih formalnega nadzorstva države, ki predvsem razsojajo.

Pri mehanizmih za nedržavno, toda vendarle institucionalizirano urejevanje razmerij med ljudmi, zlasti konfliktnih, pa **ne gre za razsojanje**, marveč predvsem za pomoč pri ozaveščanju samih, v spor vpletenih strani. Tožitelj — toženec, storilec — oškodovanec, kršitelj — prizadeti, itd. naj bi se zavedali, da neuspeh v reševanju konfliktov pomeni zaostritev stanja, predložitev v državno reševanje in prepustitev spora v odločanje, v katerem sama nimata dosti vpliva. Toda vedno sta pomembna oba, če le ena stran ni zadovoljna, se lahko spor nadaljuje, pogloblja, zaostruje itd. To pa hkrati pomeni, da je pravočasno (zadovoljivo) reševanje konflikta izrednega kriminalnopolitičnega in prepredčevalnega pomena, ne glede na še druge okoliščine v soseski, na delovnem mestu in sploh v razmerjih med ljudmi, kjerkoli so.

Pomirjanje, poravnavanje in urejevanje konfliktov je potemtakem tisto delovanje, pri katerem **neka tretja stran posreduje, pomaga, ozavešča in si sploh prizadeva**, da obe prizadeti, v spor vpleteni strani, sami vzajemno, in če je le mogoče zadovoljivo, uredita medsebojno nerazumevanje ali celo oškodovanje in to izključno z **lastnim pristankom in brez prisile**.

Za naše razmišljanje niti ni toliko pomembno, ali se to dogaja na pobudo katerekoli sprte strani ali nekega državnega ali nedržavnega organa,

pred ali med postopkom, ki ga vodi država, za civilno ali prav določeno kazensko zadevo, za delinkventne mladoletnike ali za obsojence, ali za žrtve kaznivega dejanja itd. Ključno je, da **povsod po svetu takšni institucionalizirani, toda nedržavni mehanizmi obstajajo** in opravljajo dejavnosti, ki državo v nekem smislu in obsegu nadomeščajo ali so ji v dopolnilo, če gledamo nanje z njene strani.

Pri nas poznamo poravnalne svete, stalne in priložnostne arbitraže, različne notranje arbitraže in rzsodišča, po svetu pa delujejo konfliktne komisije, centri za pravičnost v soseski, reševalni programi za prepire občanov, razni organi za urejevanje vprašanj med storilci kaznivih dejanj in njihovimi žrtvami, kot npr. TOA — Tater Opfer Ausgleich; VORP — Victim Offender Reconciliation Program, VOIC — Victim and Offender in Reconciliation; FIRM — Forum for Initiatives in Reparation and Mediation; PACT — Prisoner and Community Together; CRS — Coventry Reparation Scheme; AFSC — American Friends Service Committee; CICB — Criminal Injuries Compensation Board) itd. Obstajajo tudi tovariška sodišča, posredovalni uradi, razna disciplinska sodišča in kar celoviti programi ali projekti na posameznih področjih. In čeprav se posamezna tovrstna prizadevanja spogledujejo z »državnostjo«, je vendarle pomembno, da obstaja vrsta mehanizmov, ki se ukvarjajo z nekakšnim »izvendržavnim«, kolikor ne docela »zasebnim« urejevanjem kakršnihkoli vprašanj, mimo, poleg in dodatno k državi, na izključno pobudo samih ljudi, organiziranih v lokalnih skupnostih in sploh kjer se združujejo in žive.

3. Načela oziroma izhodišča

Kontrolni mehanizmi za različne oblike nedržavnega urejevanja razmerij med ljudmi, ki obsegajo dejavnosti, pomirjanja, poravnavanja, posredovanja, sporazumevanja, spravljanja, obnavljanja, vzpostavljanja nekega dogovorjenega stanja itd., ne temelje na prisili, ampak predvsem na interesih v konflikt vpletenih strani. Ta interes je lahko različen, toda večinoma je vendarle vzajemno poudarjen, mešan ali združljiv.⁶ Interesi motivirajo posamezne strani za spravljanje konfliktov, pri čemer pa je marsikdaj zelo pomembno naravnati tako zanimanje

⁶ Moore, s. 196.

za obravnavanje konfliktov k prav določenim izvenpravnim organom. Zato imajo nekateri več možnosti kot drugi, saj se nekateri, kot so pri nas poravnalni sveti, lahko sami, po svoji presoji in obvladovanju ustreznih informacij, vpletajo v konfliktne razmere, medtem ko drugi delujejo izključno po volji strank in na njihovo pobudo, sicer pa je na splošno pristanek v glavnem v rokah sprtih oseb, kajti **od njihove volje je odvisen tudi rezultat izvendržavnega posredovanja.**

Prostovoljnost je torej ključnega pomena, ne le za sprožitev obravnavanja, ampak predvsem tudi za uspeh. Stran, ki ne vidi svoje zadovoljitve, če ne kar možnosti (da ne omenjam pristojnosti) v prav določenem tovrstnem organu, se bo le težko sprijaznila z ustreznim prepričevanjem, naj to svojo »konfliktno lastnino« izroči v obravnavanje mehanizmu, o katerem dvomi, ali pa mu sploh ne zaupa. Kajti po vrhu lahko postaja vprašljivo tudi uresničevanje dogovora kot posledice posredovanja, kar je ključno. Od tod toliko sicer formalno urejenih konfliktov, toda dosti neuresničenih dogovorov in nezadovoljnih sprtih strank. **Formalna rešenost konflikta še nikoli ni bila dejanskost v življenju,** pomembna pa je predvsem resničnost, kajti ljudje žive življenje in ne papir oz. dokument sprejet pri posredovanju. Prav v tem se je v slovenskih razmerah pokazalo, da je stopnja formalno poravnanih sporov pred poravnalnimi sveti zelo visoka, resnično, v praksi pa skoraj polovico manjša.⁷ To seveda pomeni predvsem dvoje: neuspešno poravnavanje in neupoštevanje obveznosti, ki iz njega izhajajo.

Že sama odločitev o tem, zakaj naj posameznik v svoji prizadetosti gre pred tovrstne nedržavne mehanizme, je pomembna za uspeh. Gotovo je pričakovati, da tisti, ki so drugim povzročili kaj neprijetnega, navadno ne razgrinjajo lastne odgovornosti ne pred državnimi in ne pred kakršnimikoli drugimi nedržavnimi organi. Nedvomno so le **predvsem oškodovanci** tisti, ki so **motivirani, da bi dosegli neke cilje** ne glede na to, kaj jih pri tem spodbuja. Njihov intervencionizem izhaja iz občutkov, ki jih velja

⁷ Glej Pečar et al. Poravnalni sveti, Publikacija Inštituta za kriminologijo št. 11, s. 177. Ugotovljeno je, da je bilo v mestnih naseljih formalno pred poravnalnimi sveti rešenih 64% sporov, na podeželju pa 58,5%, med tem ko je bilo v življenju dejansko pomirjenih strank v mestih le 24%, na vasi pa 32% od vseh pred poravnalnimi sveti obravnavanih sporov.

upoštevati ne glede na predznak. Pravica do rešitve izhaja iz oškodovanosti oz. kakršnekoli prizadetosti, pri čemer je sam izhod iz krize dostikrat odvisen od lastnega prispevka k sporu. Zato v vsakem, še tako malenkostnem konfliktu (toda kaj so merila zanj in od koga), lahko oškodovaneec zelo veliko prispeva in če o tem razmišlja, mora spoznati potrebo po spravi, še posebej, če je na nasprotni strani pripravljenost ne le za pomiritev, marveč tudi za odpravljanje posledic. Od tod spet povračilo oz. nadomestilo škode in druge oblike iskanja ravnovesja za povzročeno zlo, kar je bilo že od nekdaj, v zgodovini človeštva, razlog za vračanje udarca.

Kolikor gre za kriminalnopolitične in druge s tem povezane vloge, (kajti na noben spor ne gre gledati ločeno, marveč kot na dinamiko razmerij med ljudmi, kjer je vedno nekaj vzrok nečemu in drugo posledica prejšnjega), je obravnavanje konfliktov v bistvu poseganje z namenom, preprečevati nekaj, kar bo šele dosti huje kasneje, ali reševati vprašanje, ki se je že pojavilo z nekimi neprijetnimi posledicami za nekoga v »konfliktnem paru«. Prav zato je poseganje v konflikte s sporazumnim obravnavanjem lahko tako **kriminalno-preventivno kot viktimološkoposredovalno ravnanje** z določenimi pričakovanji, s katerimi se želi doseči ali preprečiti neke (hujše) posledice ali uravnati oziroma urediti že nastalo. S tem v zvezi pa mehanizmi nedržavnega obravnavanja konfliktov navadno posredujejo, pomagajo, poravnavaajo, pomirjajo itd. pri sporazumnem reševanju sporov; včasih tudi (arbitraže) odločajo, če se sprti med seboj tako dogovore in ne nazadnje razvijajo med ljudmi (pa tudi med ljudmi in organizacijami ter ponekod celo med organizacijami) dobre odnose, potrebne za doseganje določenih ciljev.

Največkrat **zakonodaje določajo, česa se smejo lotevati inštitucije nedržavnega posredovanja**. Glede na sedanje stanje razvoja države je to še vedno dokaj obrobna problematika razmerij, ki ne prestopa določene tolerance (majhna škoda, majhne poškodbe, male tatvine, prepiri, majhno nasilje itd.), kajti tisto, kar je čez, še vedno drži v svojih rokah država, ki sicer prav tako omogoča obravnavo pred sodiščem, toda vendarle predvsem kaznuje in deli pravico s prisilo. Pred nedržavnimi mehanizmi te vrste pa gre predvsem za uravnavanje čustev, četudi škoda ni povsem pozabljena, toda pomembna so predvsem čustva in njihova potešitev na katerikoli strani.

4. Cilj — namen

Institucionalizirano toda nedržavno, ali vsaj ne povsem državno obravnavanje konfliktov med ljudmi, ne glede na to kaj so po svoji vsebini, poteka že ves čas človeške zgodovine. Četudi si država prilašča človeške konflikte kot svojo »lastnino« (po Christieju), ljudje kljub temu že od nekdaj veliko razmerij, predvsem od njih samih odvisno, uredi sami in brez vpletanja države. Kajti državo čutijo kot nekaj izven sebe in nad seboj, hkrati ko se ves čas obračajo k različnim svojim, predvsem neformalno delujočim inštitucijam, ki jih je **človeštvo skozi zgodovino vedno ustvarjalo po lastni presoji glede na koristnost in potrebnost**.

Obremenjenost države in njenih zlasti represivnih mehanizmov, ki postajajo glede na pričakovanja čedalje manj učinkoviti, hkrati ko vedno več stanejo, pa naravnost narekuje spremembe. Te pa se kažejo zlasti v **deregulaciji** na manj pomembnih področjih, v **delegaciji** obrobnih vprašanj in tudi v **razbremenjevanju** države tam, kjer je morebiti konfliktnosti med ljudmi še največ, toda je takšnega pomena, da se državi ni treba vpletati v vse pojave neposredno, marveč njihovo problematiko ureja le okvirno, ali pa še to ne, ker za njen obstoj ni ključna.

Če pa ljudje niso zadovoljni z nedržavnim urejanjem in nadzorovanjem razmerij, **dopušča prehod** iz neformalnega in izvendržavnega v **državno in formalizirano delovanje**, predvsem zaradi skrbi za pravičnost kot določeno ravnovesje v navzkrižnih interesih, ko si nekateri ljudje, že zaradi svoje moči prilaščajo več kot drugi. Hkrati pa nobenim političnim strankam, ki vodijo katerokoli družbo, ne more biti čisto vseeno, kakšni odnosi se razvijajo med ljudmi, zato jih žele uravnavati tudi z državo. Kajti tisto, kar je »država«, lahko uravnavaajo po svojih izhodiščih, vse drugo pa je izven nje ter se razvija po svoje in neredko drugače od njihovih zamisli.

Zato država, ne le zaradi stroškov, ampak tudi zaradi nemoči ali zgolj iz racionalnosti, če ne kar pod vplivi vladi nasprotujočim silam, popušča in decentralizira, deformalizira oz. sploh detatizira posamezna področja, in gotovo se je najlažje odreči tistemu, česar že tako ne obvladuje, kar je zanj manj pomembno, hkrati pa veliko stane. Ker pa je državno posredovanje, ki se čestokrat izraža s sankcijami in sploh grožnjo, zastraševanjem in prisilo, takšne narave, da ljudi tudi stigmatizira, degradira, marginalizira in zaradi tega tudi diskriminira, so ti učinki

pri »neformalizmih« dosti manjši ali pa jih sploh ni, ker se ljudje navadno »obravnavajo« med sebi enakimi in v kolikortoliko zaprtih oz. zaključnih skupinah, če ne v soseski, sorodstvu, družini ali v določeni organizaciji, kjer gre hkrati za solidarnost, razumevanje in kar je najpomembnejše — **odpuščanje**. Država, ki »deli pravičnost«, »deluje zakonito« in »porazdeljuje bolečine« storilcem, ne zmore odločati o odpuščanju in se za to tudi ne trudi. To zmoreta prostovoljno le oba sodelujoča konfliktna udeleženca, tam kjer sta, predvsem v njenem socialnem okolju in z njegovim posredovanjem.

Prav zaradi tega se v konkretnem posredovanju **kot podcilji pojavljajo** ponekod v zahodnem svetu in s posebnimi programi ter hkrati skladno z nameni kazenskega pravosodja predvsem zaradi možnosti rehabilitacije storilcev še **različne oblike restitucije žrtev, alternativ za zaporsko prestajanje kazni in različna prizadevanja**, seveda predvsem odvisna od narave posameznih, manj pomembnih zadev. In kolikor so pri tem upoštevani še cilji kaznovalne politike, ki se iz retributivne (maščevalne in povračilne), vsaj domnevno, ponekod in na posameznih področjih polagoma spreminja v restorativno (obnovitveno in popravljalno), potem je seveda predvsem **potrebno sodelovanje prizadetih** (oškodovanec, žrtev), sodelovanje žrtev pa je doseženo le, če same to hočejo in žele. To pa so pripravljene, če jim omogočajo pomoč pri reševanju problemov, ali če jim nasploh dopuščajo jemati »svojo konfliktno lastnino« v svoje roke. Država jim tega ne dopušča, ali pa le izjemoma in v manj pomembnih postopkih. Prav zaradi tega imajo oškodovanci in žrtve kaznivih dejanj podobno neugodno mnenje o »državni justici« kot storilci. Oboji so nezadovoljni, toda vsak iz docela svojih izhodišč, ki pa so si nasprotujoča. Tudi zaradi tega **mora država spreminjati svoj pogled tako o sebi kot o tuji »konfliktni lastnini«**. Obenem ko so postopki pred državo zelo ritualizirani in formalni, so pred nedržavnimi mehanizmi dosti bolj sproščeni in neposredni. In čeprav so **cilji pri obeh kolikortoliko podobni, so poti vendarle različne** in prilagojene, kajti institucionalizirano, nedržavno posredovanje že po naravi svojega delovanja, kjerkoli po svetu, temelji na sodelovanju, onemogoča (vsaj do neke stopnje) državno vmešavanje in vsekakor lahko dosti bolj čustveno zadovoljuje tiste, ki to potrebujejo. To pa ni brez pomena. Navadno v konflikt **vpletene strani tudi, nič ne**

stane, seveda kolikor pri tem odmislimo, da posredovanje vendarle ni zastoj in da mora povzročitelj nevšečnosti poravnati in plačati škodo, kaj obnoviti, postaviti v prejšnje stanje, nadomestiti ipd.

In kolikor iz tega izhodišča opazujemo te mehanizme, so hkrati tudi možnost za »diversion« (odvrčanje od postopka), kar spet ustvarja določeno posledico v razmerjih storilec — država. Ključno pri tem pa je, **čim manj ljudi obravnavati pred kazenskim pravosodjem**.

5. Posredovanje

Ustrezni državni mehanizmi pri reševanju konfliktov pretežno razsojajo, odločajo in dele pravičnost po pravu, kolikor optimistično in brez kritike gledamo na njihovo dejavnost. Izven državnim mehanizmom, ki naj bi jih ne označevalo vse tisto, kar je ključno za formalnonadzorstvene mehanizme, pa so namenjene drugačne vloge, ker je tudi njihov inštrumentarij različen od tistih, ki so v lasti državnih organov. Država ureja razmere med ljudmi z grožnjo, zastraševanjem in prisilo, kolikor drugače ne uspeva dosežati svojih ciljev. Za nedržavne, toda institucionalizirane mehanizme pa so **ključni: prostovoljnost, pripravljenost in sodelovanje**.

Posredovanje, ki se torej izraža na različne načine kot poravnavanje, pomirjanje, sporazumevanje, spravljanje itd., temelji torej na docela nasprotnih možnostih doseganja ustrežnejših razmerij med ljudmi. Zanje je pomembno, da te možnosti ne **predstavljajo odtujenega delovanja** in da v konflikt vpletene osebe, četudi so si **nasprotniki** v sporu, niso objekt, marveč **subjekt posredovanja**.

Posredovanje je potemtakem proces, v katerem sta **nasprotujoči si strani** najpomembnejša akterja, **posredovalec ali pomirjevalec** pa le oseba, ki spravlja zagreti strani in ju pripravlja do tega, da poslušata druga drugo, skušata razumeti argumente drugega in morebiti tudi popuščata in se sporazumeta.

Po svetu poznajo različne oblike posredovanja⁸ kot so npr.: pogajanje, poravnavanje oz. pomirjanje in razsojanje.

Pogajanje je nekakšen, kupčiji podoben proces, s katerimi sprti strani želita rešiti ali poiskati izhod iz nastalega motečega razmerja ali vskladiti njune interese. Pri tem zlasti izmenjata poglede na stanje in posredujeta svoje potrebe.

⁸ Glej tudi Moore, Krapac, Kostanjevec in drugi.

Poravnavanje in pomirjanje je več od pogajanja. V njiju že deluje tretja stran, ki ne more odločiti, in jo obe sprti strani izbereta ali se zanjo odločita sporazumno. Odločitev je v rokah obeh sprtih strani, do te prideta vzajemno, upoštevajoč razloge, ki jih prikazujeta druga drugi. Tu ni zmagovalca. Hkrati ko posredovalec ni brez pomena, saj sprti strani ozavešča in jima predvsem pomaga rešiti spor. Poravnavanje in pomirjanje je lahko javno (tudi pred državnimi organi) ali zasebno, pa tudi pravno in izvenpravno.

Razsojanje je postopek, v katerem sprti strani prostovoljno pristajata na rešitev konflikta po odločitvi tretje osebe, ki nepristransko razsodi spor glede na obojestransko predložitev argumentov. Odločitev je lahko le svetovalna ali pa obvezna. Posredovalec je lahko posameznik ali skupina (npr. pri nas poravnalni svet, ki pa ne odloča).

Posredovanje večinoma ni pasivna vloga kot bi kazalo na prvi pogled, ker poudarjamo pri sprtih straneh prostovoljnost tako glede začetka postopka, njegovega poteka, za rešitve in uresničevanja dogovorjenega. **Posredovanje** je vendarle težavno **prizadevanje za zblíževanje stališč**, ki jih imata konfliktni strani. Brez posredovanja verjetno ne bi prišlo do rešitve, kajti sicer bi lahko sprti strani sami uredili medsebojni spor. Ker pa tega ne zmoreta, se obračata na tretjega, ki ga izbereta sami, ali se zatečeta k za to posebej določenim mehanizmom, ki so različni glede na ureditev.

Posredovalci, pomirjevalci, razsojevalci itd. so lahko bližnji sosedje, prijatelji in znanci, sodelavci itd., sicer pa prostovoljci ali docela od nekoga določene osebe, ki s svojimi osebnimi lastnostmi zagotavljajo zadovoljivo delovanje vloge tovrstnih mehanizmov. Posredovalci morajo imeti ustrezajoče sposobnosti, predvsem pa nagnjenosti za opravljanje teh nalog. Zato jih tudi povsod po svetu, kjer žele, da bi izvendržavno institucionalizirano poravnavanje in pomoč ljudem potekala uspešno in bi se radi izognili nadaljnjim konfliktom, ne le **skrbno izbirajo marveč tudi usposablajo**.

Posredovalec je v marsičem tudi svetovalec. Njegova razmerja s konfliktnima strankama zahtevajo nepristranskost, razsodnost, potrpežljivost, prepričljivost in vrsto zmožnosti, ki so prej odvisne od ustrezne osebnosti posameznika kot od poklicne naravnosti. Po svetu in pri nas se je pokazalo, da pravniki na splošno niso najpri-

mernejši za vloge posredovalca. Potrebne so izkušnje in praksa, poznavanje taktike in strategije pomirjanja, moč vplivanja, poznavanje razmer, če ne kar specializacija na posameznem področju. Posredovalec je včasih s svojim ugledom in avtoriteto ključna oseba za doseganje sporazuma.

Usposabljanje posredovalcev je po svetu zelo različno. Povsod pa se trudijo, da bi več vedeli⁹ o pomirjanju in poravnavanju na splošno, o taktiki in metodah, o lastnostih strank, o vrednotenju in delovanju okoliščin, o nevtralnosti, o vodenju postopkov, o kakšni posebni problematiki, ki zadeva rasna, slojevska, narodnostna in podobna vprašanja. Zlasti **zamotano utegne biti reševanje sporov** med starši in otroki, sporov med zakonci, obsojenci, med žrtvami in storilci ali reševanje zadev, ki utegnejo vplivati na odločitev ali ureditev konflikta. Pomeni možnost za diversion oz. odvrnitev od postopka pred državnim organom, da ne omenjamo vseh tistih oblik, ki zadevajo vprašanja restitucije, kompenzacije in podobnih oblik odločanja o nadomestilih žrtvam kaznivih dejanj.

6. Razmerja med storilci in žrtvami

Zlasti pomembna so posredovanja med storilci kaznivih dejanj in njihovimi žrtvami. Čeprav na razmerja med njimi pretežno vplivajo državni nadzorstveni organi, je poleg predpisanega oz. formalnega delovanja še vedno dosti možnosti za posredovanje z izvendržavnimi mehanizmi. Do tega je zlasti prišlo v zadnjih desetletjih, ko predvsem viktimologija opozarja, da je **žrtev razen z dejanjem storilca, še posebej oškodovana, s tem da se država ne briga zanjo**. Zato (toda ne pri nas) ponekod po svetu poskušajo doseči nekakšno spravo tudi med njima. Zlasti pod vplivom »restorativne pravičnosti«, katere cilj je obnavljati in izboljševati razmerja med ljudmi, kajti država se pretežno zanima le za kaznovanje storilca, vse drugo pa pušča ob strani, gotovo tudi zaradi obilice dela z represijo. Z restorativno pravičnostjo, ki pa se odvija tudi izven kazenskega postopka, predvsem v lokalni skupnosti, pa naj bi nekako odpravljali neenakost med »strankama« (žrtvijo in storilcem) ter zmanjševali ovire, ki nastajajo med akterjem in oškodovancem, vzpostavljali zaupanje ali vsaj ozaveščali storilce, ki v »kriminalnem paru«

⁹ Glej npr.: Alternative dispute resolution v Reporter.

ostajajo pretežno pasivni in jih skušajo pripravljati na njihove vloge »post delictum«.

V »kazenski dvojici« je kljub sodobnemu postopku očitna neenakost vlog, ki se marsikdaj kaže tudi v neravnotežju moči, izraženi z nasilnostjo storilca nad premoženjem, življenjem in zdravjem oškodovanca. **Sodni procesi** pa nimajo nikoli take možnosti, niti se ne trudijo zanjo, da bi »spravljali« obe strani kriminalnega para. Zato marsikje, zlasti v razvitem svetu, uvajajo pomirjanje ali poravnavanje med žrtvijo in storilcem tudi z namenom, da bi dosegli ne le moralno, ampak tudi premoženjsko ali temu primerno ravnovesje, ki ga izražajo z »composition, restitution, retribution, Ausgleich« ipd., odvisno na katerem koncu se kaj dogaja, bodisi v okviru državnega bodisi izvensodnega obravnavanja postdeliktualnih razmerij med storilci in žrtvami.

Pri tem pa je pričakovati, da so predvsem **žrtve tiste, ki žele imeti pobudo** glede vzpostavljanja določenih razmerij med storilci in ne narobe. Če ne zaradi drugega, zaradi stika ali zaradi različne radovednosti, ki včasih ni brez maščevalnosti, kajti ta navsezadnje izhaja tudi iz občutkov ogroženosti. Zato je v tovrstnem srečevanju tudi dosti čustvenosti, sumničavosti, jeze, frustracij, stereotipnih pogledov na drugega in še posebej veliko občutljivosti in kaznovanosti.

Zato takšno posredovanje, še zlasti če je vključeno v različne tovrstne programe, v katerih se storilci in žrtve srečujejo iz »oči v oči«, ne more potekati brez skrbno izbranih in usposobljenih »mediatorjev« in »konciliatorjev«. Le ti si prizadevajo za razumevanje med obema stranema in ju zblížujejo ne le z neposrednim soočanjem, ampak tudi z dejstvi, ki so pogosto za obe strani vse prej kot prijetna. Zato pripravljajo obe strani k ustreznemu komuniciranju. Za vsak primer je npr. pripravljen program v štirih stopnjah in šele v tretji stopnji pride do neposrednega srečanja obeh iz »kriminalnega para«. Vse prej pa je le priprava na to, da bi na tretji in četrti stopnji pripeljala do rešitve in s tem marsikdaj tudi do odločitve, kako naprej z zadevo in njenim nosilcem.

Žrtve pogosto žele zvedeti zakaj, so oškodovane prav one in ne kdo drug. Zanima jih odškodnina oz. »poravnalnina«. Rade bi dosegle priznanje storilca, vzpostavile prejšnje razmerje, kolikor gre za primere, da se ljudje poznajo med seboj, ali vplivale na odločitve sodišča, če bi neporavnan konflikt prišel v formalno obravna-

vanje. Ni jih tudi malo, ki bi rade izrazile občutke do ravnanja in celo storilca ali celo odpustile storilcu. Zlasti velja omeniti zahtevo po strožjem ravnanju s storilcem kot nekakšno nadomestilo za travmatične dogodke, prestrašenost, bolečino, škodo, izgubo na ugledu, podrejeno vlogo in prizadetost na moči in samostojnosti. Gotovo je srečanje z »viktimizatorjem« priložnost za izražanje ne le morebitnega sramu (posilstva) ampak tudi ranljivosti, obupa tja do sovražnosti, skratka posredovanje naj bi žrtvam omogočilo zadovoljiti nujne čustvene, finančne in psihološke potrebe.¹⁰

Storilec je gotovo v neprijetnejši vlogi, ker ga skrbi prihodnost. Lahko ima občutke krivde in sramu, na posredovanju prihaja do sovražnosti, jeze in zavračanja, do racionalizacije njegovega ravnanja, tja do izražanja čustev in potreb, kolikor seveda žrtev in storilcev nista med seboj tujca. Posredovanje je gotovo pritisk na storilca, v katerem se lahko kaže njegova nemoč, ki različno vpliva na dialog. Ker je žrtev oškodovan, ji mora nekako povrniti občutke varnosti, vrniti zasebnost in marsikdaj tudi izgubo premoženja, še posebno, če je posredovanje alternativa za kasnejšo obtožbo in možno kaznovanje. Zato programi še posebej izbirajo deviante, ki naj bi sploh prišli v poštev za posredovanje tudi po vrsti kaznivih dejanj, hkrati ko je ključna selekcija odvisna od začetnih faz postopka poravnavanja.

Določen izbor in sploh pripravljenost sodelovati, visi kot Damoklejev meč nad glavo storilca v obliki grožnje za redni postopek. Toda to sta ključni merili za »prepuščanje« k programu obravnavanja storilca in žrtve, kar je seveda zlasti za žrtev dosti bolj pomembno od vsega tistega, kar ji omogoča in nudi država s kazenskim pravosodjem. Od tod seveda tudi vprašanje, **kako daleč bo država dovoljevala izvensodno vpletanje v »kriminalni par« in v kakšnem obsegu bo dopuščala ravnati obema z njuno »konfliktno lastnino«.**

7. Postopek

Obravnavanje vprašanj, kakorkoli predloženih institucionaliziranim nedržavnim mehanizmom za posredovanje temelji, na prostovoljnosti v posamezno zadevo vpletenih strani. To je gotovo eno izmed ključnih izhodišč, ki določajo še prenekatera druga. Vse skupaj pa se na splošno

¹⁰ Shapland, s. 142.

razločuje od postopkov pred državnimi organi, predvsem v tem, da **reševanje konflikta ni sfomalizirano** in ni vezano na dokazovanje. Čeprav je v korist posameznih strani, da sami skrbita za moč svojih argumentov in prepričljivost nastopanja, to ni vezano na proceduralna pravila, niti ni posredovalčeva vloga v tem, da bi dejavno iskal dokaze za rešitev zadeve. Če bi delal v tem smislu, se tovrstna posredovanja ne bi razločevala od državnih. In prav ta **nevezanost na pravila in norme** in odvisnost od prostovoljnosti, volje strank in sploh nerepresivnost so najpomembnejše sestavine izvenpravnega oz. nedržavnega posredovanja.

Toda s tem še nikakor ni rečeno, da tovrstno posredovanje ne potrebuje ne proučevanja¹¹ in ne znanja ter sploh večine zblíževanja ljudi, vplivanja nanje, dojemanja človeških procesov, prikazovanja okoliščin, tja do sposobnosti, pomirjanja in poravnavanja, če ne vsaj poslušanja in pogovarjanja. Od tod (ne pri nas) tudi **toliko različnih programov za poravnavanje** in še posebej njihovo podpiranje v (lokalni) skupnosti. Kajti nihče v lokalni skupnosti in sploh v kriminalnopreventivnih programih se ne more odreči možnostim uravnavanja konfliktov med ljudmi, ne nazadnje tudi zaradi preprečevanja prihodnjega motečega vedenja, še posebej pa nasilnosti, četudi le med bližnjimi. To gotovo sodi v **preddeliktualno ukrepanje**.

Glede postopka velja najprej preizkusiti **legitimnost obravnavanja**. Posredovanje se ne sme vmešavati v probleme, ki niso v njegovi pristojnosti, kajti dosti zadev vendarle sodi pred državne, zlasti pravosodne organe. Posebno je pomemben **prvi stik** s konfliktnima stranema in dogovor posredovalca za njun pristanek na skupno obravnavanje. Na to se mora posredovalec (tudi team) ustrezno pripraviti, predvideti izhode, načine vplivanja in prepričevanja (tudi za vsakega posebej), strategijo, taktike itd. Posebno pozornost velja nameniti podatkom, ki jih je treba pri tem poznati in si jih pred tem oskrbeti od strank. Naš poravnalni svet npr. tudi sam, po lastnem poznavanju stvari v okolju, v katerem deluje, intervenira v konfliktnih situacijah, kar seveda presega tiste načine skupnega reševanja, ki so odvisni samo od volje strank.

Odveč tudi ni **načrt** za obravnavanje z morebitnimi opcijami, ki naj bi jih imel posredovalec pripravljene, še posebej če vodi prav dolo-

čeno politiko uravnavanja konfliktov v skupnosti ali na prav določenem področju (npr. oškodnina žrtvam, poravnava kot alternativa za državno intervencijo in kot diversion).

Posredovanje naj se začne **odvisno od »stanja« strank**. Vse morajo imeti vtis, da so enako obravnavane. Nobeden od udeležencev ne sme čutiti pristranskosti. Zato je potrebno ustvariti tudi ustrezno zaupljivo vzdušje in doseči obojestransko zanimanje oz. pozornost pri reševanju spornega vprašanja. Vse emocije in nenormalne čustvene izraze je treba pravočasno odpravljati in še posebej vsakomur varovati integriteto. Na to velja biti še posebno pozoren v položaju, ko se posreduje pri užaljenih, prizadetih, ogorčenih in posebno do skrajnosti angažiranih posameznih (npr. razmerja med starši in otroki, konflikti med sosedi, reševanje sporov med zakoncema, pomirjanje konfliktov, ki izhajajo iz spolnega nasilja itd.). Toda s tem nikakor ni rečeno, da posredovalcu ni treba **»igrati« na pozitivno čustveno vzdušje**.

Posebej velja poudariti **»pravila«** posredovanja ali bolje rečeno, kako naj bi **»razgovor«** potekal z ustreznimi omejitvenimi ukrepi (vrstni red, prepoved prekinjanja sobesednika, žalitev itd.), kakšno vlogo ima vsak med njimi, posebno pa posredovalec, in kako bo deloval pri razgovoru ter zlasti, kaj naj storita obe strani.

Ključnega pomena pri posredovanju je **predstavitev interesov** (ki so vsebinski, proceduralni in psihološki) obeh strani (ki so lahko različni kot je sam konflikt lahko resničen ali le navidezen). **»Razkritje«** interesov omogoča resnično posredovanje in brez tega je pomirjanje, poravnavanje in vse drugo dokaj Sizičovo delo, kajti pri reševanju sporov je važna ureditev razmerij med ljudmi in ne formalna rešitev s pisnim dogovorom. Identifikacija interesov, njihovo razumevanje in predvsem sprejemanje šele omogočajo ustrezne **predloge za pogajanje in rešitev spora**. Pri tem naj bi nihče ne imel občutka, da je absolutni zmagovalec ali absolutni premaganec in kolikor gre za kakšne **obveznosti**, jih mora prizadeti sprejeti oz. se z njimi strinjati, kajti sicer se bo lahko zgodilo, da se bo kasneje premislil.

Uspešnost posredovanja v prenekaterih ureditvah po svetu **prepreči nadaljnji postopek pred pravosodnimi organi**, ponekod pa je izvensodno posredovanje sploh začetek nekega urejanja. Tu je seveda **»prostovoljnost«** in **»volja«** zlasti tistega, ki je za nekaj **»kriv«**, močno omejena in

¹¹ Glej o tem Poravnalni svet, Inštitut za kriminologijo, Publikacija št. 1, Ljubljana 1968.

prihodnost ne le konflikta marveč tudi osebe kot nosilca pojava, dokaj determinirana. Ker pa so ti postopki hitri, neposredni, zastoj, državo razbremenjujoči, »predhodnica« kazenskim procesom, jih gre kot take tudi upoštevati, če se s tem strinjata obe strani. Kajti tudi tisti, ki je na slabšem, lahko navsezadnje racionalizira svoj položaj, ki bi bil morebiti pri obravnavanju pred državo še bolj neprijeten.

8. Uresničevanje rešitve

Sporazum, dogovor, rešitev, sprejete obveznosti itd., naj bi nevtralizirali konflikt ali ga celo odpravili. Sprti strani skleneta (ali pa ne), kako bosta ravnali druga z drugo odslej naprej. Če pa se ne sporazumeta, ostanejo prizadeti strani odprte poti za prisilno ureditev položaja pred pristojnim državnim organom — torej sodno. Posredovanje naj se izogiba neuresničljivih alternativ. Še enkrat višje število formalno poravnanih konfliktov v primerjavi z dejansko urejenostjo sporov, tudi pri nas, kaže na neustrezna pričakovanja. Temu primerno so sprejete obveznosti, ki pa se kasneje ne uresničujejo. To pa pomeni dvoje: polovica prizadevanj je popolnoma zaman, hkrati ko je treba potrebno večino neporavnanih sporov ali neuspešnih posredovanj ponoviti pred sodnimi organi. Torej spet izdatki, ki niso bili predvideni in obremenjevanje države največkrat z zanjo nepomembnimi zadevami.

Kolikor je **posredovanje v celoti svojevrstno nadzorstveno delovanje**, je uresničevanje rešitve oz. dogovora gotovo njegov višek, ki ima lahko različne, tudi **kriminalnopolitične pomen**e. Zagotavljanje dogovora, kakršenkoli bi bil njegov izid, ne nazadnje tudi z neformalnimi sankcijami, ima nadzorstveni pomen vključno z izvrševanjem »sporazuma«, ki pa storilcu vsaj načeloma ni bil naložen s prisilo, marveč je bil prostovoljno sprejet. In prav zato je pričakovati **drugačen odnos »storilca« do obveznosti »post delictum«**, ki jih sprejema v drugačnem vzdušju in z drugačno odgovornostjo kot je morebiti tista, s katero ga na sodišču »silijo«, da nekaj stori, ali se z njim godi celo proti njegovi volji.

Zato naj bi že iskanje rešitve, zlasti v kriminalnih in z njo povezanih zadevah, ki jih lahko urejuje izvendržavno posredovanje, **upoštevalo »poboljševanje« deviantovega vedenja**, upoštevajoč ustrezna spreminjevalna izhodišča. Tudi s tovrstnim posredovanjem, četudi izvensodno in dejuridizirano, se vzdržuje pravni red in uravna-

vajo prenekatera razmerja v kazenskih, civilnih in podobnih zadevah ter varuje interese oškodovancev ali kakorkoli prizadetih tudi s kaznivim dejanjem.

Posredovanje v svojem sklepnem delu **zato nujno obsega pogajanja o rešitvi**. Najbrž je to najbolj težaven sklop različnih vplivanj, ki morajo upoštevati ne le dejanske, vsebinske, marveč tudi psihosocialne in psihološke oz. sploh osebnostne značilnosti konfliktnih udeležencev ob sposobnostih posredovalca. Ta mora upoštevati predloge obeh strani, mora vplivati nanju, posredovati vmesne predloge, nekomu znižati drugemu zvišati zahteve, če vidi, da so si preveč nasprotujoče, ali morebiti predlagati celo svoje — alternativne in spreminjevalne. Na splošno velja pravilo: ne dosegati sporazuma za vsako ceno, ker je nato malo verjetno, da ga bo prizadeti resnično sprejel.

Končni »izdelek« posredovanja je »sporazum«, ki je določen z vsemi ustreznimi podrobnostmi, pravicami in dolžnostmi, všteti roke. Prenekatero posredovanja, odvisno od njihovih namenov, zlasti pa v reševanju razmerij med žrtvami in storilci, ki jih obravnavajo že prej navedeni in drugi projekti in programi, vsebujejo tudi (neformalne) **sankcije**, kot so: opravičilo, opomin, javna izjava, javna objava podatkov, izključitev iz česa, pa tudi odškodnina, nadomestilo, povrnitev v prejšnje stanje, obnovitev (ali compensation, restoration, restitution, retribution itd.), plačilo poravnalnine, pomirnine itd.

V uresničevanju sporazuma je torej marsikdaj poleg poravnavanja, pomirjanja in ostalega vendarle videti nekakšno »kaznovanje«, ki se kaže kot alternativa k inkarceraciji in prizadevanje za neko kriminalno politiko, še posebej, če sodi v sklop kakega programa. Ti pa nikoli niso brez ciljev in učinkov v skupnosti. Zato tudi **niso čisto nevtralizacijski model obravnavanja deviantov**, četudi v njih skoraj ni maščevalnosti, saj jo je odpravilo že samo posredovanje, toda določene obveznosti kot posledica škodljivega ravnanja storilca vendarle ostajajo po sklenjenem dogovoru.

Posredovanje na tak način torej ni, vsaj pretežno ne, brez družbenih, psiholoških in socialnopsiholoških učinkov. **Kakšni pa so stigmatizacijski vplivi, je težko reči**, kajti o njih še ni raziskav, čeprav so objavljena spoznanja o posledicah postopkov pri »diversion«. In kakor je posredovanje hkrati že diversion. potem so vtisi o posredovanju lahko identični. Stigma torej, če-

prav zmanjšana, vendarle ostaja in jo spremlja že načelo »Pacta sunt servanda«, pa čeprav gre samo za stisk rok (Handsschlag, Handshake Project ipd.). S posredovanjem se uresničevanje dogovora ne končuje. Z njegovo operacionalizacijo se šele začne, kar je gotovo njegov namen. To je vendarle zgodovinski proces uravnavanja razmerij med ljudmi, ki ga ni mogoče kar odpraviti, morda ga posledice delovanja izvendržavne »oblasti« le umirjajo, vedno pa bo odvisen od občutkov krivde storilca in stopnje zavračanja njegovega socialnega okolja.

Uspešnost mehanizmov »posredovanja« pa je vedno odvisna: od etiologije konfliktov in značilnosti njegovih udeležencev; od načina dela, sposobnosti, ugleda in prestiža mehanizmov za posredovanje v družbenem okolju in od njihovega socialnopsihološkega pomena ter zmogljivosti kriminalnopolitične in preprečevalne vloge.

Sklep

Kolikor izhajamo iz nadzorstvenih izhodišč, so mehanizmi za izvendržavno, toda kolikortoliko institucionalizirano posredovanje pri sporih med ljudmi gotovo pomemben kriminalnopolitični, preprečevalni in predvsem nadzorstveno urejevalni inštrumentarij. **Čeprav imajo prenekateri druge vloge, je za naš namen v središču pozornosti predvsem nadzorstvena.** To je tista vloga, ki se ukvarja z vedenjem ljudi in to od opazovanja, prek ocenjevanja in vrednotenja tja do pomoči in sodelovanja pri rešitvi. V glavnem, toda odvisno za kakšen tovrstni mehanizem v svetu gre, nimajo na koncu celotnega postopka moči za ukrepanje kot jo imajo drugi, zlasti formalni. In prav v tem, da je **od volje sprtih strank odvisno, kako bodo ravnale s sporom kot s »svojo lastnino«**, velja gledati tudi vse ostalo, kar se dogaja pred končno odločitvijo, kaj ter kako se ravnati po posredovanju.

Prav glede na to, da tem mehanizmom **ne gre za pravičnost in zakonitost**, marveč predvsem za popravljanje (čustvenih) razmerij med ljudmi, ki so bodisi porušena bodisi načeta in ker sprte med seboj ali s kakorkoli neporavnanimi obveznostmi oz. storjeno škodo spet **pomirjajo, poravnavaajo oz. zblížujejo**, čeprav prihaja morebiti tudi do kakega plačila, povračila, nadomestila, ponovne vzpostavitve prejšnjega stanja, kot prostovoljne sprejete dolžnosti, predstavljajo nekakšne, predvsem **laične mehanizme obnovitvene (restorativne) justice.**

Kar je pri tem tako pri nas kot po svetu **mo-teče**, je predvsem to, **da jih uporabljajo predvsem revni, ženske, ostareli** in da se najpogosteje po sili **razmer in programskih usmeritev ukvarjajo z devianti pred ali med postopkom**, zaradi kaznivega dejanja. Sam postopek pa je tak, da močno spominja na skupinsko delo (ali group sensitivity training), za katerega nekateri že od nekdaj sodijo, da je »laična psihoanaliza za reveže«.

Naj bo kakorkoli že, poleg države so vsaj še za zdaj edini, ki nekako »razsojajo« o konfliktih tako kazenske kot civilne narave. Vsaj v omejenem obsegu in kadar je to dopustno, čeprav se to sploh ne bi smelo imenovati »razsojanje«, ker je vendarle odvisno od sprtih strani, ki si sprave glede na ureditev posredovanja žele. V istem konfliktu pred državnimi organi pa bi bil problem »zadeva«, ki se je je največkrat treba na vsak način in čimprej znebiti kot nekakšnega neprijetnega »pripada«.

Ali se s tem na splošno spreminja »kaznovalna filozofija« oz. ustvarja prehajanje »retributivne« justice k »restorativni«, kot nekaj, kar pomeni splošni trend, je težko reči, kajti to je odvisno od neštetihih okoliščin. Če pomislimo, da je človeštvo v svoji zgodovini nenehno uravnalo svoje življenje z institucionalizmi, neformalizmi, in njima ustreznimi sredstvi ter predvsem mimo in poleg države, potem je to, kar se danes dogaja, ne glede na del sveta — **relativno skromna dediščina preteklosti.**

To gotovo kaže na **agresivnost države, ki si je prilastila pomembnejši večji del človeškega vedenja**, če ne kar človeka, in sedaj s težavo in nezaupljivostjo prepušča posameznosti iz konfliktnega življenja nas ljudi, nekim izven nje dopustnim mehanizmom, ki jih ne nazadnje omejuje s pravom in jim nalaga različne ovire. Ker pa so poravnavanje, pomirjanje, posredovanje in še kaj predvsem tudi **terapevtični proces, je regulacija lahko tudi negacija**, ki ovira družbeno solidarnost, četudi nastaja s posredovanjem. Toda obe že od nekdaj obstoječi maksimi, da naj bi trpljenje storilca povzročalo zlo in to skladno z nevarnostjo dejanja in vsem kar ga spremlja, je izvendržavno posredovanje, vendarle priložnost, da državna oblast s sodstvom polagoma v sodobnem svetu zgublja absolutno pravico razsojati o sporu in jo z obravnavanimi mehanizmi izroča sicer še v bagatelnih zadevah — vendarle oškodovancem. Tudi v tem je videti pomen iz-

vendržavnega in predvsem nesformaliziranega posredovanja.

Na ta način državna oblast gotovo izroča del svoje moči (pristojnosti) drugim, izven nje obstoječim mehanizmom, da iste »stvari« opravljajo z drugačnimi sredstvi, kot jih je sama. Pri tem gre potemtakem za dejanske procese deatazizacije oz. razdržavljanja na sicer obrobni področjih, toda po svetu jim je to kaj malo mar. Ključna zanje je vsebina, ki jo označujejo »poboljšana« razmerja med ljudmi, kar je seveda glavno. Ker pa je tako, procesi tega »prenašanja« (ali dela, ali pristojnosti) spet vzbujajo vprašanja, ali država s tem ne širi svoje vizije Velikega brata po kapilarni kontroli, ki jo na ta na-

čin kar brez nje opravljajo ljudje. Najbrž bo to večna dilema, ki se je ne da odpraviti, saj je v vsakem dobrem mogoče najti tudi nekaj zla in narobe.

Toda, če ne drugega, s posredovalnimi vplivi tovrstnih mehanizmov vendarle raste moč žrtev zla, vsaj v lokalni skupnosti, pa čeprav išče pomiritve skupaj s svojim storilcem in ob sodelovanju tretje — predvsem nevtralne strani, ki jo lahko izbirata tudi sama. S tem pa ne enemu ne drugemu ta »kontrolizacija« ni vsiljena, marveč dana kot možnost reagiranja v medsebojnih odnosih, ki so potemtakem predvsem v njihovih rokah.

Rokopis končan 26. oktobra 1990.

LITERATURA

1. Assur, Eric: Problem solving and the court counselor. *Federal probation*, Washington 47 (1983) 3, s. 50—54.
2. Bordt, Rebecca; Musheno, Michael: Bureaucratic co-optation of informal dispute processing: social control as an effect of inmate grievance policy. *Journal of research in crime and delinquency*, Newbury Park 25 (1988) 1, s. 7—26.
3. Cain, Maureen: Beyond informal justice. *Contemporary crises*, Amsterdam 9 (1985) 4, s. 335—373.
4. Christie, Nils: Conflicts as property. *The British journal of criminology*, London 17 (1977) 1, s. 1—15.
5. De Cauter, F.: A new buffer between voluntary help and judicial intervention in Belgium. *7. International Workshop on juvenile criminology*. Nordijkerhout, 1989.
6. Denti, Vittorio; Vigoriti, Vincenzo: Le rôle de la conciliation comme moyen d'éviter le procès et de résoudre le conflit. V.: *Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmässige Ordnung*. — Bielefeld: Giesecking Verlag, 1983. — S. 345—372.
7. *Dictionary of criminal justice data terminology*. — Washington: U. S. Department of justice, 1981. — S. 185.
8. *Dictionary of criminology* / ed. Dermot Walsh, Adrian Poole. — London [etc.]: Routledge & Kegan, 1983. — S. 40, 135—137, 199—201.
9. Feest, Johannes: Schlichtung als Form der Opferhilfe. *Bewährungshilfe*, Bonn 35 (1988) 3, s. 364—373.
10. Felstiner, William; Williams Lynne: Mediation as an alternative to criminal prosecution. *Law and human behavior*, New York 2 (1978), s. 223—244.
11. Glasser, William: Konflikt. V: Odabrani radovi dr. Williama Glasera i njegovih suradnika s područja realitetne terapije i teorije kontrole. *Socijalna zaštita*, Zagreb 32 (1989) 30, s. 82—89.
12. Hanak, G.: Ethnographie der Konfliktverarbeitung *Kriminalsoziologische Bibliographie*, Wien 14 (1987) 56—57, s. 9—34.
13. Hughes, Stella; Schneider, Anne: Victim-offender mediation: a survey of program characteristics and perceptions of effectiveness. *Crime and delinquency*, Newbury Park 35 (1989) 2, s. 217—233.
14. Jauss, Ute: Erfahrungsbericht zum »Täter-Opfer-Ausgleich« für erwachsene Straftäter in Hamburg. *Bewährungshilfe*, Bonn 36 (1989) 4, s. 371—379.
15. Justin, Ivan: *Pravosodje v SFR Jugoslaviji*. — 3. izpolnjeni ponatis. — Ljubljana: Uradni list Slovenije, 1989. — 242 s.
16. Kondziela, Andreas: Täter-Opfer-Ausgleich und Unschuldsumutung. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, Köln 72 (1989) 3, 177—189.
17. Kostanjevec, Bogomir: Poravnalni sveti. *Pravnik*, Ljubljana 33 (1978) 1—12, s. 369—380.
18. Krapac, Davor: Mirenje stranaka prije započinjanja skraćenog krivičnog postupka kao sredstvo rješavanja sporova među građanima i sprečavanja nepotrebnog procesuiranja. *Naša zakonitost*, Zagreb 37 (1983) 5, s. 37—62.
19. Krapac, Davor, Obavezno ustupanje privatne tužbe mirovnom vijeću na pokušaj mirenja stranaka prije započinjanja krivičnog postupka. *Naša zakonitost*, Zagreb 37 (1983) 6, s. 33—53.
20. Lukić, Radomir: Vrste našeg samoupravnog prava. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 66 (1980) 4, s. 461—469.
21. *Mediation and criminal justice: victims, offenders and community* / Ed. Martin Wright, Burt Galaway. — London [etc.]: Sage, 1989, — 280 s.
22. Messmer, Heinz: »Täter-Opfer Ausgleich: Zwischenbilanz und Perspektiven.« *Kriminologisches Journal*, Weinheim 22 (1990) 1, s. 56—61.
23. Mitrović, Dragan, Prilog pitanju o karakteru samoupravnih sankcija. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 70 (1984) 4, s. 587—598.

24. Moore, Christopher W.: *The mediation process* — San Francisco [etc.]: Jossey-Bass, 1986, — 348 s.
25. Mugford, Jane: *Alternative dispute resolution. Reporter*, Woden 7 (1986) 3—4, s. 4—6.
26. **Poravnalni sveti**. Ljubljana; Inštitut za kriminologijo, 1968. — 198 s. — (Publikacija; 11).
27. **Report to the Nation on crime and justice** / U. S. Department of justice. — 2. nd ed. — Washington: department, 1988. — S. 36, 58, 73, 90, 96.
28. Sahati, Ejup: Uloga mirovnog veća u krivičnom postupku. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 23 (1985) 2—3, s. 177—183.
29. Sebba, Leslie: Policies and practices of informal social control outside the criminal justice system (prevention). — V: *Berichte der Panelisten und Liste der Wissenschaftliche Beiträge* / 9. International congress on criminology, Wien 1983. — ((Gradivo; 1)). — S. 141—151.
30. Selva, Lance; Bohm, Robert: A critical examination of the informalism experiment in the administration of justice. *Crime and social justice*, San Francisco (1987) 29, s. 43—57.
31. Shapland, Joanna: Victims, the criminal justice system and compensation. *The British journal of criminology*, London 24 (1984) 2, s. 131—149.
32. Stojanović, Ljubisav: Sudovi udruženog rada. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 66 (1980) 4, s. 757—769.
33. Trenczek, Thomas: Conciliatory settlement of criminal relevant conflicts in North-America and the FRG: a new approach to criminal justice? 7. *International workshop on juvenile criminology*. Nordwijkerhout, 1989.
34. Umbreit, Mark: Crime victims seeking fairness, not revenge: toward restorative justice. *Federal probation*, Washington 53 (1989) 3, s. 52—57.
35. Umbreit, Mark: Victim/offender mediation: a national survey. *Federal probation*, Washington 50 (1986) 4, s. 53—56.
36. Viehmann, Horst: Täter-Opfer-Ausgleich: Zwischenbilanz und Perspektiven: ein Symposium in Bonn. *Bewährungshilfe*, Bonn 36 (1989) 4, s. 355—370.
37. Wahrhaftig, Paul: Dispute resolution retrospective. *Crime and delinquency*, Hackensack 27 (1981) 1, s. 99—105.
38. Zehr, Howard; Umbreit, Mark: Victim offender reconciliation: an incarceration substitute? *Federal probation*, Washington 46 (1982) 4, s. 63—68.

Seznam uporabljene literature pripravila
M. Milenković

UDK 324.56

Non-state Intervention in Conflict Resolution as a Kind of Control

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

Besides a state and its judicial agencies which pass judgements and administer justice, operation of non-governmental and extralegal mechanisms of conciliation and dispute resolution has gained in the world and increasing importance. Regardless of the fact whether conflicts are real or false, whether they result from relationships between perpetrators and victims and whether interests of the parties involved are substantial, procedural or psychological, voluntariness is, however, a crucial element in dispute resolutions in the presence of selected »mediators« or »conciliators«. They do not make a decision, except if disputed parties decide so, but rather help to reach a suitable solution by consent of parties and without coercion. For it is upon the will of disputed parties that the success of mediation depends.

By operation of the mechanisms of non-governmental but institutionalized mediation, the number of matters handled before state agencies diminishes, procedures are less costly and performed more expeditiously, they often represent an alternative to repression and diversion, they stimulate deregulation and decriminalization in less important areas and can represent in general a criminal policy and preventive contribution. That is even more true if their activity is introduced in local programmes, which besides retributive justice, promote or give support to restorative justice or even pre-delinquent measures.

The success of mediation largely depends on the qualification and adequacy of people involved in conciliation and mediation which upon numerous elements represent a kind of informal control.